

XIX a. ANTROS PUSĖS – XX a. PIRMOS PUSĖS SIETYNŲ GAMYBA PRAMONINĖSE EUROPOS DIRBTUVĖSE IR JŲ PAVELDAS LIETUVOJE

Alantė Valtaitė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

alante.valtaite@gmail.com

Straipsnyje pristatomos XIX a. antros pusės – XX a. pirmos pusės pramoninės Europos sietynų dirbtuvės ir jų atsiradimui įtaką darę kultūriniai, istoriniai veiksniai. Tekste siekiama atskleisti kol kas menkai tyrinėto paveldo vertę bei supažindinti su išlikusiais tam laikotarpiui būdingiausiais pavyzdžiais Lietuvoje. Aptariant straipsnio objektą (dirbtuves ir jų dirbinius) fragmentiškai prisiliečiama ir prie pramoninio dizaino raidos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: sietynai, apšvietimo priemonės, istorizmas, *art nouveau*, *art deco*, pramoninė gamyba.

Nuo 1823 m. veikiančios sietynų ir veidrodžių kompanijos *J. & L. Lobmeyr* Vienoje savininkas Hansas Haraldas Rathas (1938–1968) mėgdavo sakyti, jog „sietynai yra dangaus baldai“. Sietynų raidos istorijoje matyti¹, kad šioms kabančioms apšvietimo priemonėms² per šimtmečius buvo skiriama ne ką mažiau dėmesio nei kitoms interjero detalėms. Sietynai gaminti iš brangių medžiagų, jiems suteiktos įmantrios formos. Kaip puošnūs ir brangūs dirbiniai, jie jautriai atspindėdavo besikeičiančius stilius, o nuo XIX a. antros pusės ir dizaino tendencijas.

Daugelyje leidinių, apžvelgiančių Europos apšvietimo priemonių raidą, XIX a. antros pusės – XX a. pirmos pusės sietynai dažniausiai visai neaptariami arba tai daroma ypač menkai³. Veikiausiai dar dvejojama,

1 Sietynų raidos istorija apžvelgiama ankstesniame autorės straipsnyje: „Sietynai Europoje ir XVII–XX a. pirmosios pusės sietynų paveldas Lietuvoje“, in: *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2009, Nr. 14, p. 82–99.

2 Kaip apibūdinama daugelyje meno žodynų, *sietynas – tai pakabinamas, nuo lubų nuleidžiamas kelių šakų šviestuvas*.

3 Henry Rene Allemagne knygoje *Histoire du Luminaire: Depuis l'époque romaine jusqu'au XIX siècle* (Paris: A. Picard, 1891) sietynų apžvalga užbaigiama XVIII amžiumi; Guillaume Janneau straipsnyje „Le Luminaire: De l'antiquité au XIX siècle“, in: *Les Arts Decoratifs* (Paris: Flammarion, 1934) šviestuvų apžvalga užbaigiama ampyro stiliumi. Knygose K. A. Соловьев *Русская осветительная арматура XVIII–XIX вв.* (Москва: Архимекуры и грабостоймелства, 1950) bei *Осветительные приборы конца XVII – начала XX века в России* (Ленинград: Аврора, 1975) minimos XIX a. pradžioje veikusios dirbtuvės, o XX a. ypač trumpai apžvelgiamas tik paminint šviestuvams būdingas formas. Kurt Jarmuch knygoje *Lichter leuchten in Abendland: Zweitausend Jahre Beleuchtungskörper* (Braunschweig: Klinkhardt & Biermann, 1967) taip pat apžvelgiama apšvietimo priemonių istorija iki XIX a. vidurio, o Vero-

Marciniak fabryka żyrandoli elektrycznych: Katalog Nr. 31, Warszawa, 1938, in: BNW CDŹS, XIV A3.
Wzory bronzów kościelnych: Fabryki Jana Serkowskiego, Warszawa, 1895, in: Muzeum Pałac w Wilanowie.
Zakład artystyczno – kościelnych J. Szpetkowskiego i Spółki, Warszawa, 1900, in: BNW CDŹS, XIV A3.

LITERATŪRA:

Country House Lighting: 1660–1890, Great Britain: Leed city art galleries, 1992.
Dillon Maureen, *Artificial Sunshine: A Social History of Domestic Lighting*, Great Britain: The National Trust, 2002.
Dubrowska Małgorzata, „Artystyczne brązownictwo warszawskie 1900–1939: Prezentacja fabryk, zakładów, pracowni“, in: *Rzemiesło artystyczne: Materiały Sesji Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Warszawa: Fundacja ATK, 1996, p. 145–165.
Dubrowska Małgorzata, Sołtan Andrzej, *Brązownictwo Warszawskie XIX i XX wieku. Od Norblina do Łopienskich*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1999.
Hołubiec W. Jerzy, *Polskie lampy i świeczniki*, Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich Wydawnictwo, 1990.
Laucevičius Edmundas, Vitkauskienė Birutė Rūta, *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
McCaffety Kerri, *The Chandelier Through The Centuries*, Vissi d’Arte Books: 2007.
Mulevičiūtė Jolita, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, kn. 9. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 226–252.
Štavičiūtė Lijana, „Amatų sąjūdis XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvoje: tautinis aspektas“, in: *Meno istorija ir kritika. Menas ir tapatumas*, Kaunas, 2008, Nr. 4, p. 88–100.
Škiudienė Rita, „Tam tikri auksakalystės bruožai“, in: *Primityvumas mene*, Vilnius, 1999, p. 334–365.
Smilingytė Skirmantė, „XX a. pradžios bažnytinių reikmenų dirbtuvių apžvalga“, in: *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, Vilnius, 1998, t. 4, p. 199–229.

INTERNETINĖS PRIEIGOS:

The Oldcopper website, [interaktyvus], <http://www.oldcopper.org>.
Grace’s Guide – The Best of British Engineering 1750–1960, [interaktyvus], <http://www.gracesguide.co.uk>.
„Адо́льф Мо́ран и его́ дело“, in: *Антикварный Салон „Серафим“*, [interaktyvus], <http://www.serafim.com.ua/adolf-moran-i-ego-delo/>.
„Мир художественной бронзы“, in: *веб-сайт фирма „КОНСТАНТА“*, [interaktyvus], <http://www.constant.com.ru/articles/article.php?id=17>.
„Русский Барбеден“, in: *Антикварный Салон „Серафим“*, [interaktyvus], <http://www.serafim.com.ua/russkij-barbeden/>.

THE MANUFACTURING OF CHANDELIERS IN EUROPE’S INDUSTRIAL FACTORIES AND THE SURVIVING HERITAGE IN LITHUANIA

Alantė Valtaitė

KEYWORDS: chandeliers, lighting fixtures, historicism, Art Nouveau, Art Deco, industrial production.

SUMMARY

Information about chandeliers manufactured in the 2nd half of the 19th century and the 1st half of the 20th century and, especially, chandelier factories of this period is scarce in published overviews of the evolution of European lighting fixtures. Perhaps most authors still hesitate whether this mass-produced equipment is of any value; it also seems that their preservation is not a major concern either.

An overview of the historical and cultural context of the 2nd half of the 19th century and the 1st half of the 20th century reveals the reasons behind negative attitudes toward mass-produced items and the pioneering designers’ efforts to change the standing situation by improving the design of everyday-use objects.

In the discussed period, chandeliers were not produced in Lithuania industrially. The system of guilds, which survived until the end of the 19th century, produced a situation in which such household items were commissioned to local craftsmen or imported from abroad. Surviving factory catalogues and equipment found in Lithuania demonstrate that particularly large numbers of chandeliers were imported from Warsaw – the metallurgy centre of the neighbouring Poland, as well as from Berlin (Germany) and Russia. The article discusses the factories of these countries and the goods they manufactured, and attempts to identify the workshops that produced the chandeliers surviving in Lithuania.

The preservation of the examples stored in Lithuanian museums or still hanging in sacral and secular interiors would pay due tribute to an important and interesting remnant of the technical age.